

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Práce s biologickou rodinou

(metodický materiál)

*„Kdo nemiluje svého otce a svou matku, nemůže mít rád sám sebe.“
(Jiřina Prekopová)*

Vydala: organizace EUROTOPIA.CZ, o. p. s.

Autor: kol. autorů

Rok vydání: 2021

1. vydání

Poděkování patří všem dětem a jejich rodičům, ať biologickým, tak náhradním. Právě díky nim tato metodika vznikala. Na Inovaci metodických postupů práce jako reakci na aktuální problémy sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami se podílejí téměř všichni pracovníci naší organizace, kteří pracují s rodinami v jejich přirozeném prostředí. Jsou to profesionálové, kteří svým přístupem k práci přispěli ke vzniku Metodiky práce s biologickou rodinou. Patří jim velké díky.

Obsah

Pár slov k užívání metodiky	5
1 Úvod.	7
2 Význam funkční rodiny a rodinného prostředí pro děti	9
2.1 Psychologické pojetí	9
2.2 Právní pojetí	12
3 Vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou	16
4 Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí v utváření vztahů	18
5 Sociální práce s biologickou a pěstounskou rodinou	20
5.1 Naše práce, aneb jak pracujeme s rodinami.	22
6 Dva pracovníci okolo jednoho dítěte	26
6.1 Doprovázející pracovník	28
6.2 Pracovník podporující biologickou rodinu (pilotní pracovník)	32
6.2.1 Jaké jsou zdroje při hledání biologické rodiny.	34
6.2.2 Zprostředkování kontaktu a informací o vlastní rodině dítěte	36
6.2.3 Inovativní metody a nástroje pro práci s cílovou skupinou.	37
7 Spolupráce všech „okolo dítěte“ a jeho rodiny (rodin)	39
7.1 Rodinná konference	39
7.2 Případové konference, setkání s „hlasem dítěte“	40
8 Místo dlouhého závěru	41
Seznam použité literatury a jiných zdrojů.	42

Pár slov k užívání metodiky

Metodika práce s biologickou rodinou

Účelem metodiky práce s biologickou rodinou je zkvalitnění a inovace pracovních postupů při samotné práci s rodinami dětí, které jsou umístěny mimo svou biologickou rodinu.

Každé dítě a každá rodina, se kterými se při naší práci setkáváme, **má svůj vlastní a osobitý příběh**. Život dítěte, které bylo přijato do náhradní rodinné péče, nezačal jeho vstupem do náhradní rodiny, dokonce ani jeho narozením, začal dávno předtím. Proto se v metodice věnujeme důležitosti funkčního rodinného prostředí.

Smyslem projektu **Podpora inovativních služeb pro ohrožené děti a rodiny** podpořit vznik efektivního systému práce a zacílit na inovaci metodických postupů práce s ohroženými dětmi a rodinami. Zaměřuje se na zavádění inovací a nových postupů práce v oblastech práce s rodinami v oblasti náhradní rodinné péče.

Projekt navrhuje nové formy a metody práce s vlastní rodinou dítěte a to v úzké spolupráci s pěstouny aktuálně pečujícími o dítě. Pohlíží na umístění dítěte mimo rodičovskou péči jako na odbornou intervenci v celém procesu podpory ohrožené rodiny, se specifickými metodami a nástroji práce, směřující k návratu dítěte a zachování jeho rodinných vztahů a vazeb. Přináší tak inovativní prvek v podobě systematického a koncepčního propojení služeb pro rodiče umístěných dětí a služeb pro pěstouny.

Naše zkušenosti s přímou prací s ohroženými rodinami i pěstounskými rodinami nás jednoznačně vedou k tomu, že rodičům (případně členům širší rodiny), jejichž dítě je umístěno v pěstounské péči, je třeba nabídnout systematickou podporu po celou dobu jejího trvání, zejména pak v jejím začátku a v případě návratu do péče rodiny také určitou dobu po něm.

Tato zkušenost nás vede k tomu, že pro umožnění návratu dítěte do rodiny, je zcela zásadní požadavek na doprovázení výkonu pěstounské péče, které respektuje důležitost rodiče v životě dítěte a úzká spolupráce klíčového pracovníka rodiny a pěstounů. Druhou nezbytnou podmínkou je tedy cílená podpora rodičů, která bude v mnoha ohledech posilovat, doplňovat či zcela nahrazovat nedostatečné kompetence rodičů.

Pro komplexní uchopení problematiky a hlubší porozumění práci s dětmi a jejich rodinami je metodika uvedena věcným teoretickým vstupem vycházejícím z děl známých autorů zkoumajících oblast rodiny, kteří jsou volně citováni a uvedeni v seznamu použité literatury.

Následující část metodiky je pak věnována jednotlivým oblastem práce s rodinou, která je prakticky rozpracovaná a vzájemně propojená v ucelený soubor poznatků, který vybaví pracovníky nezbytnými znalostmi a dovednostmi při hledání možností jak obnovit, ozdravit a zachovat bezpečný vztah mezi rodiči a dětmi, čímž významně přispějí k zajištění zdraví současných rodin.

1 Úvod

Dítě je křehká bytost. Dítě potřebuje rodiče, **rodinu**. Dítě potřebuje lásku, jistotu a bezpečí domova. Může se stát, že z různých důvodů rodiče neumí, nechťejí nebo nejsou schopni dítěti pro ně potřebné poskytnout. Pak je jedním z řešení **náhradní rodina**.

Biologická rodina se ovšem nikam neztrácí, v životě dítěte má nezastupitelnou roli. Rodiče ovlivňují své děti, i když je přímo nevychovávali. Každý člověk potřebuje znát, kdo je, odkud pochází, po kom má modré oči, jakou barvu vlasů měla jeho matka, jaký byl jeho otec. Potřebuje znát svou **identitu**.

Význam **biologického pouta** v sobě nese také mnoho významů, očekávání a tlak na dítě („jsi moje krev, tak budeš stejný jako já“), omluvná gesta („chudák, je celý po mě, já jsem to taky tak měla“), dokonce věříme v genetiku i v oblasti chování, sociálních vazeb („je celý po mě – já jsem taky na tábory nerad jezdil, já jsem se taky bála tmy – dítě to má po mě“).

Pracovníci naší organizace pracují v oblasti péče o rodinu již mnoho let. Velký důraz mimo jiné klademe na **práci s rodinou v jejím přirozeném prostředí**, sanaci rodinného prostředí.

V minulosti se tak dělo sporadicky, pokud vůbec. Děti často při selhání funkcí rodiny a následném umístění do ústavní péče zůstávaly v tomto prostředí do zletilosti. Mladší byly umísťovány do náhradních rodin adoptivních nebo pěstounských. Zde většinou vliv vlastní rodiny na dítě přestal působit zcela. **Adopce** neboli osvojení se rovnala záruce anonymity. O vlastní identitě se dítě dovídalo velmi málo informací. **Pěstounská rodina** byla zainteresovanými pracovníky a institucemi tiše chráněna před biologickou rodinou. Proto se často pěstounská péče neoficiálně nazývala „malá adopce“. Kontakt s biologickými rodiči dítěte nebyl žádoucí.

Nyní se **biologická a náhradní rodina** stávají partnery.

Novelou **zákona o sociálně-právní ochraně dětí** se zvyšuje tlak jak na pečující náhradní rodiče, tak na pracovníky, aby na biologickou rodinu dítěte nezapomínali.

nali a umožňovali dítěti udržet původní rodinné pouto, znovu navázat přerušeny vztah nebo alespoň získat informace o vlastních kořenech a širším příbuzenstvu.

Zvyšují se také nároky na schopnosti náhradních rodičů vést s dítětem o jeho vlastní rodině věcný dialog, nebát se tohoto tématu a být dítěti dobrým komunikačním partnerem, důvěrníkem, kterému se dítě může svěřit se svými vzpomínkami, fantaziemi nebo přáními ohledně vlastní mámy, táty či pokrevních sourozenců. Získat tuto schopnost však není jednoduché, **pěstouni** sami bojují s pojetím vlastního rodičovství. **Potřebují** tedy **podporu** pracovníků doprovodných organizací a dalších služeb.

2 Význam funkční rodiny a rodinného prostředí pro děti

2.1 Psychologické pojetí

Pro zdravý vývoj dítěte, rozvoj jeho identity a vnímání sebe sama, je nezbytné, aby dítě dobře rozumělo (na své vývojové úrovni) tomu, co se v jeho historii stalo a kdo a jaké zaujímá místo v jeho životě. Pokud toto není splněno, dítě se neorientuje ve své situaci, neví, proč není se svými rodiči, proč je nemůže vidět. To vede v naprosté většině případů k úzkosti, stresu a následným projevům chování, jako jsou agrese, odmítání, lhaní apod.

Možnost pravidelného, pozitivního a bezpečného **kontaktu** s biologickými **rodiči** umožňuje dítěti realisticky zpracovávat svou historii, opouštět fantazijní představy o rodičích a lépe chápat svou současnou situaci.

V případě, že dítě bylo nějakou dobu v péči matky (či jiné pečující osoby), a poté bylo z její péče odebráno, je potřeba navíc zvážit faktor **attachmentu**. Pro budoucí život dítěte (jeho schopnost prožívání úspěšného a šťastného života) je zcela základní attachmentová vazba k primárnímu pečovateli, nejčastěji k matce. **Attachment** je definován jako citové pouto mezi dítětem a matkou (či jinou pečující osobou), které vytváří základní struktury pro vývoj budoucích vztahů. Dítě, které zažilo ztrátu attachmentové postavy, bude vykazovat stres, přestože péče byla nahrazena schopným pečovatelem. Též nezáleží na tom, zda šlo o bezpečný typ attachmentu či nikoliv (Bowlby, 1982).

„Ať jsou kořeny dítěte jakékoliv, vždy jde o jeho minulost, jeho podstatu, o kterou když přijde, cítí, že ztratilo část sebe.“ (Littner, 1975)

Proto je potřeba tuto vazbu nepřerušovat, ale pokračovat v ní dál pomocí pravidelného kontaktu dítěte s biologickou matkou (či jinou pro dítě důležitou osobou). Opatrnost je na místě u matek, které dítě těžce zanedbávaly nebo dokonce týraly. U dětí, které s matkou vůbec nežily, bude mít kontakt význam pro jejich

pochopení, odkud pochází, kým jsou. Většinou nejde o budování vztahu, ale spíše o možnost setkávání se v průběhu vývoje dítěte. Proto také v těchto případech je vhodnější kontakt méně častý.

Pozitivní vlivy kontaktu s biologickými rodiči na dítě:

Všechny následně popsané pozitivní vlivy kontaktu dítěte mohou fungovat pouze tehdy, když se pečlivě vyhodnotí celková situace dítěte (historie péče, současná péče, psychický a fyzický stav dítěte) a teprve na základě tohoto vyhodnocení se vytvoří plán kontaktu. Pokud se začne s kontaktem bez vyhodnocení, je možné, že se kontakt nastaví nevhodně a následně popsané vlivy budou negativní.

1. Kontakt zlepšuje psychologické prospívání dítěte v NRP

Z dlouhodobého hlediska dítě, které má pravidelný, odpovídající a pozitivní kontakt s biologickou matkou lépe prospívá v náhradní rodině. Dítě rozumí své situaci, ví, proč vyrůstá v náhradní rodině. Zároveň není odděleno od svých biologických příbuzných, a tím neprožívá pocity ztráty a smutku. Celkově se snižuje problémové chování dítěte. V anglické literatuře je popsáno mnoho výzkumů na toto téma (viz níže).

2. Kontakt předchází a zabraňuje nezdravé idealizaci biologické rodiny

Kontakt dítěte s biologickým rodičem uspokojuje jeho potřebu po informacích, kdo jeho rodič je a jaký je. Naprostá většina dětí vyrůstajících v náhradních rodinách bez možnosti kontaktu s rodiči se ve své mysli často zabírá tím, jací jeho rodiče jsou. Vytvářejí si tzv. království duchů (B.J. Lifton, 1994 -Kingdom of Ghosts), kde se setkávají se svou zidealizovanou maminkou, která jim naprosto rozumí a je na ně(j) vždy hodná. Tyto představy často neodpovídají skutečnosti a mohou přerůst do formy, kdy nezdravě ovlivňují současný život dítěte. Tím, že dítě je v kontaktu se svým rodičem, zároveň jak vyspívá, i více rozumí tomu, proč se o něj rodič nestará. To mu napomáhá přijmout fakt, že vyrůstá v náhradní rodině a prohlubuje se tak vztah k náhradním rodičům. Přestože kontakt neprobíhá u biologického rodiče doma, ale na nějakém neutrálním příjemném místě a přestože má biologický rodič čas se na setkání připravit, dítě s přibývajícím věkem více vnímá,

že se někdy může rodič chovat zvláště, je divně oblečený, třeba i „nevoní“, přináší dárky, které jsou použité, špinavé či nefunkční apod. Dítě to většinou nahlas nekomentuje, ale ví o tom. Nemění to jeho vztah k rodiči, ale přispívá to k jeho porozumění celé situaci.

3. Kontakt podporuje rozvoj identity dítěte včetně kulturní a etnické identity

Díky kontaktu s biologickými příbuznými má dítě možnost vědět a vidět, v čem je komu podobné jak fyzickými rysy, tak temperamentem, nadáním a vrozenými vlastnostmi. Zvláště, když dítě vyrůstá v pěstounské rodině, kde je v mnohém odlišné (nejvíce děti jiného etnika), může tato odlišnost vést k tomu, že se dítě vnímá jako divné, špatné (ošklivé káčátko). Když má možnost vídat se se svou biologickou rodinou, vidí, v čem je podobné a z „divného“ se stává pouze „jiné“, což při dobré podpoře náhradních rodičů může být vnímáno pozitivně. U dětí jiného etnika, než jsou náhradní rodiče, navíc kontakt přispívá k pozitivnímu vnímání vlastní etnicity a pocitu sounáležitosti s vlastním etnikem.

4. Kontakt podporuje možnost případného návratu dítěte do biologické rodiny

Pravidelný, častý a pozitivní kontakt dítěte s biologickým rodičem je hlavním podporujícím činitelem pro možnost návratu dítěte do biologické rodiny. Je tak podporována citová vazba mezi biologickým rodičem a dítětem, což může motivovat rodiče k vytvoření podmínek pro znovupřijetí dítěte do péče.

„...v náležitě míře a v pravý vývojový čas uspokojit základní psychické potřeby dítěte a díky tomu se dítě může vyvíjet ve zdravou osobnost.“

Těmito základními psychickými potřebami jsou:

Potřeba stimulace, tj. dostatek podnětů, které vedou k aktivitě.

Potřeba smysluplného světa, tj. uspořádání podnětů, musí mít nějaký řád, smysl.

Potřeba životní jistoty.

Potřeba pozitivní identity, vlastního „já“, znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty... Patříčná sebeúcta i patřičné sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.

Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy. Ztráta životní perspektivy (uzavřená budoucnost) vede k zoufalství. (Matějček a kol., 1999, s. 56)

Uspokojení psychických potřeb, definovaných profesorem Matějčkem, považujeme za nejdůležitější pro život dítěte. Pokud nejsou uspokojeny, dochází k psychické deprivaci dítěte a v tom případě již nemůžeme mluvit o funkční rodině. Jak moc je emocionální funkce rodiny důležitá, vidíme v rodinách, kde rodiče zabezpečují dítě především materiálně. Citové potřeby dítěte jsou „uspokojovány“ především věcmi, nehodnotnou kulturou masových komunikačních prostředků. Vývoj osobnosti v takové rodině nemůže probíhat bez problémů. Chceme-li, aby dítě bylo spokojené, vyrostlo ve vyrovnaného člověka, schopného být šťastný a učinit šťastné jiné, musíme jako rodiče dokázat uspokojit všechny uvedené psychické potřeby.

2.2 Právní pojetí

Děti a rodiče mají sami i vůči sobě navzájem práva a povinnosti, kterých se nemohou vzdát či zříci. Tato práva v současné době definuje především nový občanský zákoník či mezinárodní úmluva o právech dítěte. Děti mají mimo jiné právo nejen své rodiče poznat, ale i být jimi vychovávány, mají právo na životní úroveň potřebnou pro jejich rozvoj (a na právo sdílet životní úroveň svých rodičů) i na vzdělání.

V praxi **je třeba** tato práva a povinnosti nejčastěji **řešit, když se rodiče dítěte rozcházejí**, když ho nemohou nebo nechtějí vychovávat. Jak a kdo bude o dítě pečovat, musí určit soud. Rozhodnout musí vždy s přihlédnutím k zájmu dítěte.

Za situace, kdy o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů, je nutné ihned zajistit péči o dítě. V řadě případů však OSPOD není schopen bezprostředně zjistit, kdo z rodiny by byl ochoten převzít dítě do péče, a je tak nucen věc řešit přechodným

umístěním dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo díky novele zákona o sociálně právní ochraně dítěte je zde také možnost umístit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu. Nejvhodnější je, když OSPOD z vlastní iniciativy vyhledá a kontaktuje členy širší rodiny a aktivně s nimi spolupracuje v otázce svěření dětí do péče, a to bezprostředně před podáním návrhu na nařízení předběžného opatření. Vzhledem ke skutečnosti, že ze zákona jednoznačně vyplývá, že péče rodiny má mít přednost před péčí ústavní, je povinností OSPOD zjišťovat možnost umístění dítěte do péče širší rodiny bezprostředně po podání návrhu na nařízení předběžného opatření. Tento závěr lze dovodit i z článku 8 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, který deklaruje právo dítěte na zachování jeho rodinných svazků.

V případech, kdy **rodiče nejsou schopni zajistit řádnou péči** o své děti, je časté, že prarodiče převezmou faktickou péči o děti, aby předešli případnému nařízení ústavní výchovy. Následně pak hledají pomoc u příslušných pracovníků OSPOD, jež žádají o úpravu výchovných poměrů svých vnoučat.

Rodiče, jejichž dítě bylo svěreno do pěstounské péče nebo do výchovy jiné fyzické osoby, ze zákona **svá práva a povinnosti k dítěti neztratili**, dítě je však vychovááno pěstounem nebo jinou osobou.

Ani dítě ani rodič tedy neztrácejí automaticky právo vzájemného kontaktu, jinak by byli zbaveni možnosti nejen využívat svá práva, ale i plnit své vzájemné povinnosti. **Pěstoun** (popřípadě jiná fyzická osoba) **vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů**, má tedy povinnost pečovat o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Může tedy usměrňovat styk dítěte s rodiči v čase, stejně jako usměrňuje dítě, pokud jde o školní docházku nebo koníčky. Pokud by však proti vůli dítěte bránil jeho styk s rodiči, má dítě samo právo domáhat se pomoci u pracovníků OSPOD, školy či pověřených osob.

Jestliže dojde k umístění dítěte do pěstounské péče, je **OSPOD povinen svou součinností zajistit kontakt dítěte s rodiči**, zejména být při případných neshodách mezi rodiči a pěstounskou rodinou nápomocen a pomoci při zprostředkování dohody mezi rodiči a pěstouny ohledně jejich styku s dítětem. Je nepřipustné a proti etice sociální práce, aby OSPOD podporoval přesvědčení pěstounů o nevhodnosti styku dítěte s rodičem. **Zásada podpory styku dítěte**

s biologickou rodinou musí být vždy respektována. Všichni jmenovaní pak mají povinnost poskytnout dítěti pomoc.

Pěstoun má právo domáhat se rozhodnutí soudu, pokud se domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce (rodiče) není v souladu se zájmem dítěte, popřípadě žádat soud o úpravu či zákaz styku s rodiči ze stejného důvodu. Dítě i rodič se mohou domáhat úpravy svého vzájemného styku, není-li možná dohoda mezi zákonnými zástupci a pěstounem, popřípadě je jejich styku proti vůli dítěte pěstounem bráněno.

V případě, že rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo rodičovských práv, je dítěti soudem přiznán poručník. **Rodiče obecně neztrácejí právo na kontakt s dítětem, ani pokud jsou zbaveni rodičovských práv nebo je omezena jejich způsobilost k právním úkonům.** Vždy je možné navrácení rodičovské zodpovědnosti a už z tohoto důvodu by neměl být kontakt dítěte s rodiči ukončen (pokud však styk není v rozporu se zájmem dítěte).

Je-li dítě osvojeno, **osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou.** Z toho vyplývá, že původní rodiče ani jiní členové původní rodiny **nemají právo na kontakt s osvojencem.** Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí. Přesto je velmi pravděpodobné, že i děti umístěné do osvojení se o svoje biologické rodiče budou zajímat. Stejně jako všechny ostatní děti mají právo znát svůj biologický původ a nově je také např. v Občanském zákoníku zakotvena povinnost osvojitelů dítě informovat o skutečnosti, že je osvojeno, a to nejpozději v době, kdy nastupuje povinnou školní docházku. Existuje řada organizací, které pomáhají osvojitelským rodinám stejně tak jako rodinám pěstounským, a mohou jim tedy pomoci i v kontaktu dítěte s jejich biologickou rodinou (vyhledání, asistence, práce s dítětem).

Stát využívá své zákonodárné moci a v právních normách definuje právo dítěte, rodiny, jejich ochranu a také náležitě postihy za porušení těchto práv. Ochrana a zajištění podmínek pro vývoj dítěte jsou zakotveny v právních předpisech České republiky a v mezinárodních dokumentech, které jsou pro náš stát závazné. Byly ratifikovány, přijaty jako součást právního řádu ČR.

Mezi nejzákladnější právní normy týkající se dítěte a rodiny patří:

- Ústava ČR
- Listina základních práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Článek **Ústavy ČR**, říká: „Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.“ V praxi to znamená jediné, poruší-li někdo základní práva a svobody jiného, musí očekávat sankci.

V **Listině základních práv a svobod** je zakotveno: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.*“

Velmi výstižně vystihuje princip ochrany dítěte preambule **Úmluvy o právech dítěte**, která uvádí: „...rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, ... dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, ... pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm, ...“

Zákon o rodině definuje rodičovskou zodpovědnost jako „*souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ...*“ V § 32 pak zdůrazňuje že: „*Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.*“

V **zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, (dále jen zákon o SPO) ve znění pozdějších předpisů je vymezena péče státu o děti a rodinu v § 1 jako:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

3 Vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou

Tato kapitola je zaměřena na pěstounskou péči, neboť především v této formě náhradní rodinné péče jsou si biologická a náhradní rodina nejbližší. Pomáhat vytvářet vztahy k biologickým rodičům je nutné jak ze strany pěstounů, tak i ze strany jejich vlastního dítěte. Dítěte, jehož výchovu a péči biologičtí rodiče neuměli, nechtěli nebo nemohli řádně vykonávat. **Vztahy mezi biologickou a pěstounskou rodinou by měly být budovány na základě seznámení se a přijetí identity dítěte a konkrétním zprostředkováním setkání dítěte, biologických rodičů a pěstounů.**

Tyto vztahy ovšem nebyly vždy prosazovány jako dnes, což je spojeno s nesprávným chápáním významu pěstounské péče. Výstižně situaci charakterizovala Černá v odborném časopise *Právo a rodina*: „*Zásadním nedostatkem je pak absence dočasnosti v pojetí pěstounské péče, jakož i aspektu účasti rodičů na výchově dítěte, spolupráce pěstounů a rodičů.*“ (Černá, 2008, s. 2).

Dále pak rozebírá nutnost **začít přistupovat k pěstounské péči jako k sociální službě rodině ohrožené sociálním vyloučením.**

Důraz musí být kladen na spolupráci pěstounské rodiny s biologickou rodinou dítěte. „*Pěstouni by především měli pozitivně a aktivně pomáhat dítěti s návratem do původní rodiny. Nikoli dítě před původní rodinou chránit, jak jsem se s tím opakovaně setkala. Na vině totiž v případech mi známých nebyla pěstounská rodina sama o sobě, neboť tato byla vydatně ve svém postoji podporována pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.*“ uvádí Černá (2010, s. 2). Ačkoliv se názor nepříjemně dotýká profese pomáhajících pracovníků, je nutné s ním souhlasit.

V červenci 2009 byl vládou České republiky schválen Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti. Východiskem transformace je „*Právo dítěte na život ve vlastní rodině*“, **základním úkolem sociálně-právní ochrany dětí je udržení integrity vlastní rodiny dítěte a udržitel-
nost bezpečného života dítěte v rodině. Na dítě separované od rodičů je**

vždy potřeba pohlížet jako na dítě ohrožené, na dítě jehož vývoj je narušen.“ (Rotreklová, 2008, s. 8). To, že se musí změnit přístup k dětem umístěným v náhradní rodinné péči a jejich biologické rodině, je nevyhnutelné. Rotreklová správně uvádí: „*...některé změny lze začít uskutečňovat ihned, protože vyžadují jen změnu našeho pohledu a metod práce. Pro některé změny je třeba vytvořit podmínky.*“ (Rotreklová, 2008, s. 10)

4 Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí v utváření vztahů

Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí v utváření vztahů mezi biologickou a pěstounskou rodinou je velmi důležitá činnost. **Musí začít tím, že orgány sociálně-právní ochrany dětí zájemcům o svěřeni dítěte do pěstounské péče zajistí kvalitní odbornou přípravu.** Při zprostředkování náhradní rodinné péče jsou prvořadě potřeby a zájem dětí. Neméně důležitá je připravenost pěstounů ke spolupráci s biologickou rodinou. Budoucí pěstouni musí mít již před přijetím dítěte dostatečné znalosti o otázkách, co je identita dítěte, jak vzniká, jak ji budovat, jak probíhají návštěvy biologických rodičů, na koho se mohou obrátit v případě výchovných problémů dítěte a další. **Bez dostatečných teoretických znalostí není možné vztahy mezi biologickou a náhradní rodinou utvářet.**

Po odborné přípravě následuje zprostředkování tj. **výběr vhodné pěstounské rodiny pro vhodné dítě.** Chyby při zprostředkování náhradní rodinné péče mají za následek problémy pěstounských rodin ve výchově dětí a následně neúspěch pěstounské péče a navrácení dítěte zpět. Proto je zprostředkování náhradní rodinné péče zákonem svěřeno pouze státu. **K této činnosti musí orgány sociálně-právní ochrany dětí přistupovat velmi zodpovědně.**

Koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí při zprostředkování kontaktů mezi biologickými a pěstounskými rodinami má probíhat v duchu určitých zásad:

- **Zplnomocňování čili posilování silných stránek rodičů** – biologičtí rodiče mají být vedeni profesionálem, př. pěstouny, k postupnému přebírání iniciativy při setkáních s dítětem. Náhradní rodiče jim mohou radit, čím dítě zaujmout, co ho baví, co má rádo apod.
- **Empatie čili posilování schopnosti rodičů vcítit se do potřeb jejich dítěte** – spočívá v uskutečňování takové činnosti dítěte a biologického rodiče, které přináší oběma příjemné zážitky. Profesionál má pěstounovi pomoci zpracovat, aby nechal dítě s rodičem o samotě.
- **Odpovědnost čili posilování schopnosti rodiče zvládat vlastní emoce v průběhu návštěvy a dodržovat ujednaná pravidla** – je nutné, aby rodi-

če dodržovali čas a průběh dohodnuté návštěvy. Nedodržování této zásady je nejčastější překážkou navázání vztahu biologických rodičů a pěstounů. Účast a podpora profesionála tomu může předejít.

- **Aktivní rodičovství čili posilování vědomí rodičů, že jejich skutky i slova ovlivňují chování dítěte** – je důležitá následná reflexe průběhu návštěvy. Rodiče potřebují vyjádřit své pocity a obavy. Měli by dostat zpětnou vazbu od profesionála.

Orgány sociálně-právní ochrany spolu s nestátními organizacemi jsou důležitou složkou při utváření vztahů biologických a pěstounských rodin.

Jejich práce by neměla být jen formálním zjišťováním informací v rámci zákonné povinnosti navštěvovat pěstouny. Někdy se tak ovšem děje a místo koordinační činnosti jsou do spisů zakládány formální záznamy z návštěv pěstounských rodin, formální sdělení pediatrů a zprávy škol. Tak by jistě neměla vypadat součinnost profesionálů, biologických a pěstounských rodin. Otázkou zůstává, zda jsou v systému kooperace sociální pracovníci dostatečně vzdělávání, jaká je jejich zatíženost, zda je dostatek služeb pro pěstounskou péči apod.

Odpověď můžeme hledat opět v probíhající transformaci systému péče o ohrožené děti, která má za cíl:

- **Zvýšení kvality práce** a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny.
- **Sjednocení postupu pracovníků** při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte (případové konference, individuální plán práce s klientem).
- **Snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče** (důraz na prevenci, rozvoj podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu, zejména na regionální úrovni, kde služby chybí, navýšením počtu kvalifikovaných pracovníků)
- **Zvýšení životních šancí dětí**, podpora rozvoje osobnosti dítěte.

Z toho vyplývá, že koordinace orgánů sociálně-právní ochrany dětí při utváření vztahů biologické rodiny, dítěte a pěstounské rodiny má dosud omezené podmínky, které by měla transformace systému změnit.

5 Sociální práce s biologickou a pěstounskou rodinou

Na úvod kapitoly v krátkosti o praxi v naší organizaci.

Činnost EUROTOPIA.CZ, o.p.s. je zaměřena na práci s rodinami, dětmi a jednotlivci. Některé naše programy jsou cíleny na práci s lidmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, s dětmi a mládeží, které jsou ohroženy působením rizikových projevů chování a vlivů nefunkční rodiny. Nabízíme také odborné služby zaměřující se na práci s rodinami v rozchodu, rozvodu či jiné krizové situaci. Posláním společnosti je poskytovat podporu a zajistit rovný přístup jednotlivcům, rodinám a komunitám při jejich uplatnění ve společnosti, usilovat o podporu a sociální začlenění lidí, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení, podpora zdravého fungování rodiny, pomáháme řešit problémy tak, aby se předcházelo krizovým situacím vedoucím k destabilizaci rodiny a rozvíjet vzájemně prospěšné vztahy mezi nestátními neziskovými organizacemi, školami, dalšími institucemi a okolní komunitou. Pověření k vykonávání sociálně-právní ochrany dětí se vztahuje na místa výkonu Opavsko, Krnovsko, Bruntálsko a Jesenicko.

Služby a aktivity, které EUROTOPIA.CZ, o.p.s. realizuje:

Registrované sociální služby

- Poradenské střediska EUROTOPIA v Opavě, v Krnově a v Rýmařově – bezplatný právník, sociální poradenství a terapeutická podpora
- Asistenční, mediační a terapeutické centrum v Opavě, Krnově a Bruntále
- SPOLU – Pro rodiny s dětmi v Opavě a v Bruntále – terénní sociální práce s rodinami, poradenství, doučování dětí se specifickými potřebami
- Provoz nízkoprahového zařízení pro děti od 6 do 15 let NZDM Klub Modrá Kočka v Opavě
- Provoz nízkoprahového zařízení pro děti a mládež od 10 do 26 let NZDM CARAVAN v Krnově
- Terénní programy Eurotopia v Krnově

Další činnosti

- Vzdělávací aktivity pro sociální a pedagogické pracovníky, pro pomáhající profesionály a dále pro děti, mládež a rodiny
- Zajištění výkonu sociálně-právní ochrany dětí
- Náhradní rodinná péče – služby pro pěstouny
- Bezplatné právní poradenství
- Probační a resocializační programy
- Preventivní a osvětové činnosti zaměřené na předcházení rizikových projevů chování u dětí, mládeže i dospělých (preventivní, adaptační a interkulturní programy pro školy)
- Doučování dětí
- Komplexní podpora rodin
- Kulturní aktivity a akce pro veřejnost zaměřené především na rodiny s dětmi a na romskou kulturu
- Volnočasové aktivity pro děti, mládež a jejich rodiče
- Komunitní práce
- Spolupráce s dalšími organizacemi státního i nestátního sektoru, podpora multidisciplinární spolupráce
- Stáže a studentské praxe

Snažíme se rodinám zajistit komplexní podporu – podpora a sanace rodiny, doprovázení klíčového pracovníka, poradenství, vzdělávání, volnočasové aktivity a služby různých odborníků, kteří ve vzájemné spolupráci řešíme problémy rodin komplexně, čímž přispívají ke zlepšení kvality života rodin s dětmi a další návazné aktivity. Naším cílem je zlepšení kvality života dětí a jejich rodin, jejich stabilizace a podpora a zamezení možnému umístění dětí mimo péči rodičů.

Reagujeme na řadu problémů, jedná se např. o vytíženosti pracovníků OSPOD, neefektivní práce pracovníků OSPOD, chybějící kompetence sociálních pracovníků, konzervativní přístup sociálních pracovníků. Cílem je podpořit multioborovou spolupráci, zavést inovativní metody práce.

5.1 Naše práce, aneb jak pracujeme s rodinami

„Nezabýváme se svalováním viny na rodiče, lidé vždy dělají to, co považují za nejlepší. Zdokonalit rodinu je nejtěžší práce na světě.“ (V. Satirová)

Sanace rodiny

Sanaci rodiny je dobré chápat jako úzkou a **kvalitně koordinovanou spolupráci odborníků ze sociálněprávní ochrany, sociálních služeb a dalších institucí** (například mateřská, základní škola, pediatr) s rodinou a dítětem, které je ohrožené na sociálním, biologickém/zdravotním a/nebo psychologickém vývoji.

Sanaci rodiny je dobré chápat jako úzkou a kvalitně koordinovanou spolupráci odborníků ze sociálněprávní ochrany, sociálních služeb a dalších institucí (například mateřská, základní škola, pediatr) s rodinou a dítětem, které je ohrožené na sociálním, biologickém/zdravotním a/nebo psychologickém vývoji. Činnosti sanace rodiny jsou proto vždy realizovány **multidisciplinárním týmem** (bližší vysvětlení pojmu viz níže) v úzké spolupráci s dítětem (je-li to možné vzhledem k jeho věku a rozumovým schopnostem) a jeho rodinou. Tyto činnosti se v praxi opakují v čase, pokud ohrožení dítěte trvá. Mají svůj obsah (například zdravotní, sociálněterapeutické, psychologické či pedagogické postupy, metody sociální práce) i procesní strukturu (to znamená cíl, vyhodnocení, plán, realizaci, monitoring a následné vyhodnocování).

Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat míru rizik v ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti přiměřenou pomoc nebo intervenci k zajištění bezpečí dítěte, a je-li to možné, k zachování celé rodiny. Konkrétně se jedná například o činnosti nazývané **posilování rodičovských dovedností, nácviky rodičovského chování, zplnomocňování dítěte**. Všechny tyto činnosti směřují k **odvrácení hrozby odebrání dítěte** mimo rodinu (to je sanace jako prevence umístění dítěte) nebo k realizaci změn v rodině a smysluplných kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění (to je sanace v době separace dítěte od rodiny) anebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů (to je sanace jako nástroj bezpečného návratu dítěte do vlastní rodiny). Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu z jakékoli formy institucionální péče (umístění

dítěte do dětského centra, dětského domova, pěstounské péče na přechodnou dobu a tak podobně). Základním principem sanace rodiny je pomoc dítěti prostřednictvím pomoci jeho rodině, zájem dítěte je vždy prioritním ukazatelem.

Jaké má sanace rodiny základní společné znaky, podle kterých ji lze poznat?

- Sanaci rodiny realizuje multidisciplinární tým odborníků (MT) spolupracujících s dítětem a jeho rodinou.
- Odborníci (členové MT) vnímají rodiče/dítě jako důležité partnery týmu při řešení obtíží rodiny.
- Činnost MT je průběžně koordinována - vyhodnocována, plánována, případně redefinována dle aktuálních potřeb dítěte a rodiny.
- Koordinátorem MT je optimálně sociální pracovnice sociálněprávní ochrany dětí (OSPOD).
- MT je tvořen odborníky, se kterými je rodina/dítě v kontaktu a kteří mohou svou činností přispět ke snížení míry ohrožení dítěte v rodině či mimo ni.
- Jsou realizovány pravidelné případové konference (PK) jako nástroj multidisciplinární spolupráce.
- Práce multidisciplinárních týmů a další činnosti v rámci sanace rodiny spadají pod režim sociálněprávní ochrany dítěte a/nebo poskytování služeb sociální intervence - proto nesmějí být tyto činnosti pro své příjemce, tedy pro ohrožené rodiny s dětmi, zpoplatněny.

Sanace rodiny a cílové skupiny rodičů a dětí

Odborníci v rámci sanace rodiny **spolupracují s rodinami, jejichž rodičovské chování, způsoby komunikace** (mezi sebou, s dětmi, v komunitě, se sousedy), životní styl a podobně ovlivňují s různou intenzitou dopady sociálního vyloučení. Každá rodina se s těmito dopady vyrovnává různě, podle dlouhodobě naučených vzorců chování, kterým sama rozumí, které jí v mnoha případech dávají smysl, pocit bezpečí a identity.

ALE

Toto chování může být výrazně jiné než chování, které je pro dítě bezpečné, a které proto od rodiny očekávají pomáhající odborníci.

PROTO

Je velmi **důležité složení pomáhajících** - odborníci schopni vzájemně kvalitně spolupracovat dokážou k rodinám ohrožených dětí přistupovat jako k partnerům, bez jejichž pomoci a spolupráce kvalitativní změny v naplňování potřeb dítěte a/nebo v podmínkách rodiny nemohou nastat. Dokonce i v případech, že děti nebudou moci z objektivních příčin v rodině setrvat.

Partnerství rodičů a odborníků zahrnuje takové kvality, jako je respekt, úcta a uznání v jejich nezastupitelné roli - **dítě má vlastní rodiče jen jedny** (i rodiče žijící na ulici jsou schopni v přijímajícím prostředí říci, co potřebují jejich děti, co je pro ně v konkrétní situaci nejlepší, a spolupracovat s týmem odborníků, aby byly potřeby dětí naplněny bez jejich další traumatizace). Atmosféra klidu vytváří mentální prostor pro vzájemnou spolupráci.

Praxe opakovaně potvrzuje, že velkou **nadějí na kvalitativní změny má průměrně motivovaná rodina, která se potká s týmem profesionálů**, kteří vnímají svou práci jako povolání pomáhat dítěti tím, že pomáhají jeho rodině. Tým takových profesionálů je pak schopen definovat možné, byť někdy i dílčí cíle, strukturovat jednotlivé kroky obsahově i časově, spolupracovat na jejich naplňování s jednotlivými členy rodiny i s ostatními kolegy na týmových principech, předávat si včas objektivní informace a pracovat podle dohodnutých postupů.

Do **sanace rodiny jsou doporučovány takové rodiny, které samy nesou, mnohdy po generace, neřešená břemena svých osudů**. Proto velmi pomáhá, najde-li se takový způsob podpory všech členů rodiny, aby byli schopni postupně své těžkosti odkládat. Rychlost a výběr leží na nich, stejně tak jako konečný výsledek spolupráce. Odborníci, kteří s rodinou pracují, **nemají rodině radit, co by pro ni bylo nejlepší, ale mají se členy rodiny společně vymýšlet, co by se dalo dělat tak, aby změny dávaly rodině smysl** a oni našli vlastní motivaci vnášet je do svého každodenního života. Tyto rodiny nechtějí být opět postaveny do situace, že budou označeny za problémové, nedostatečně fungující. Určitě by se jim to nestalo poprvé. Pracovníci velmi často slyší, že jsou pátými, šestými, sedmými odborníky v životě rodiny, kterým je znovu a znovu vyprávěn jejich příběh. Vyústěním předchozích příběhů byl nezdár. Ale právě to, co tyto rodiny nepotřebují, je zviditelnění rizika, že selžou, že nezvládnou dostatečně dobře

změny a tím nenaplní naděje a očekávání, se kterými se setkávají s pomáhajícím pracovníkem. Také cítí, že jim chce pracovník pomoci, a nechtějí ho zklamat.

Nejčastějšími vzorci chování, které mají rodiny v těchto situacích tendenci volit, je útek (například se omlouvají, neberou mobilní telefon, neotevírají dveře), pasivní rezistence (například každou konzultaci, měsíc po měsíci, pustí pracovníka dál, vyslechnou si ho, dají mu za pravdu, ale jejich těžkosti jsou stále stejné, v horším případě se na ně nabalují další), nebo agrese (například na pracovníka křičí, vyčítají mu jeho sociální postavení, zpochybňují empatii s odkazem na jeho jiný etnický původ).

Multidisciplinární tým

Základní „pracovní jednotkou“ sanace rodiny je, namísto odděleně pracujících sociálních pracovníků a dalších odborníků, sestavený multidisciplinární tým (například sociální pracovníce OSPOD, poskytovatel sociálních služeb zaměřených na práci s rodinou a/nebo dítětem, psycholog pedagogicko-psychologické poradny, učitel, lékař, zdravotní sestra).

Kvalita spolupráce (to znamená kvalitativní měřitelné změny v zastavení ohrožení dítěte a v naplňování jeho potřeb) závisí na kvalitě práce celého MT. Tento způsob spolupráce klade nároky u každého jeho člena na: odbornost, schopnost týmové spolupráce a osobnostní předpoklady.

Umožňuje-li to alespoň v minimální míře situace v regionu, je vhodné volit do týmů odborníky, kteří:

- jsou „týmovými hráči, a ne solitéry“,
- dodržují domluvený plán práce i jeho pravidla,
- jsou iniciativní a motivovaní,
- chápou situaci v kontextu situace rodiny i z perspektivy ostatních kolegů,
- mají zodpovědnost za své úkoly a realizují je,
- jsou schopni si uspořádat své pracovní závazky a čas,
- preventivně se snaží zabraňovat konfliktům,
- při sporu se snaží nalézat řešení přijatelná pro všechny, koho se situace týká.

6 Dva pracovníci okolo jednoho dítěte

Sociální práce s biologickou a pěstounskou rodinou mají na první pohled protikladné cíle.

Realizace práva na kontakt dětí s biologickou rodinou bývá zdrojem nepochopení a konfliktů. Při jeho uplatňování se běžně kříží protichůdné postoje rodičů, pěstounů, dětí, doprovázejících organizací pěstounů a i nevládních organizací pomáhajících rodičům. Má-li být pěstounská péče ku prospěchu dítěti, pak je zapotřebí naplnit také jeho práva, která souvisejí s jeho biologickou rodinou.

Všechny kroky, které pomáhající pracovníci konají, musí být **v zájmu dítěte**.

Cílem sociální práce s rodinou, kde muselo kvůli selhání jejích funkcí dojít k separaci dítěte, je sanace rodiny a návrat dítěte do přirozeného prostředí.

Cílem sociální práce s pěstounskou rodinou je odborná pomoc při péči a výchově o „cizí“ dítě a při vytváření vztahů k biologické rodině dítěte.

Pokud si připomeneme smysl pěstounské péče jako péče přechodné, dočasné, krátkodobé, spojují se cíle sociální práce v jeden. Tím je právo dítěte na život ve vlastní rodině, nebo alespoň právo dítěte na kontakt s rodiči.

V praxi vidíme velký nepoměr v práci s rodinným systémem „okolo dítěte“.

Když se dítě odebere z rodiny, jakoby se problém vyřešil... často se nepracuje s rodinou okamžitě na tom, aby se dítě mohlo vrátit. Rodiče si pak mohou zvyknout, že je to bez dítěte fajn, je o něj postaráno... a to je špatně. Je třeba intenzivně pracovat s rodinou a stavět na jejím potenciálu, hledat silné stránky rodičů a získat si jejich důvěru.

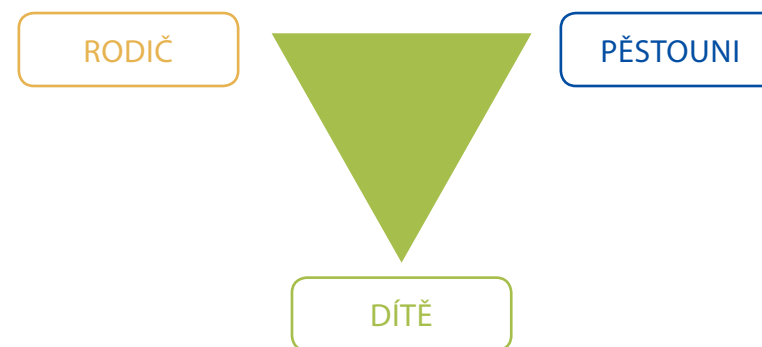
Rodiče slyší příliš často, co neudělali, kde selhali, kde je problém... Je důležité vidět v rodičích to pozitivní... Když jsou děti mimo rodinu, uvažujeme nad tím, že se „nám to společně nepovedlo. Důraz na partnerský přístup nám pomohl k lepší spolupráci a komunikaci s rodinou.

Východiska při implementaci přístupu orientovaného na řešení:

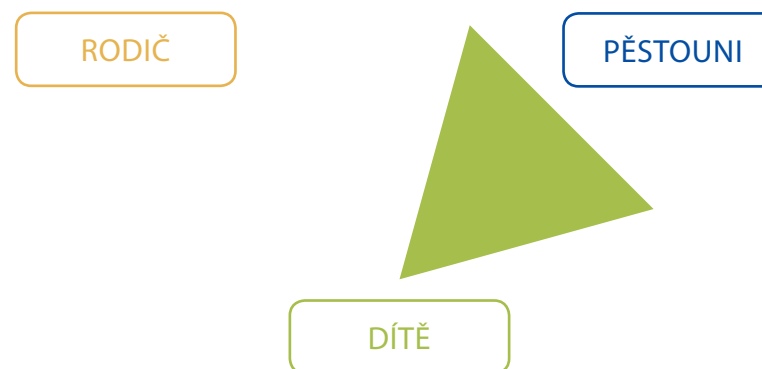
- Profesionál nepůsobí déle než je třeba, přenechává zodpovědnost klientovi.
- Klient to ví/umí/zvládne sám.

- Zaměření se na řešení a úspěchy.
- Zaměření se na vlastní sílu a schopnosti klienta.
- Využívání pomocných zdrojů, širšího sociálního prostředí klienta.
- Znovuobnovení možností volby, klient disponuje právem volby a je posilován k jeho využívání.
- Vyhledávání pozitivních výjimek z daného problému, žádný problém se nikdy nevyskytuje 24 hodin denně.

Vyvážený trojúhelník

Nevyvážený trojúhelník

6.1 Doprovázející pracovník

Doprovázející pracovník rodiny je v úzkém kontaktu s projektovým pracovníkem.

Hlavním a nejdůležitějším principem služby Podpora pěstounům v rámci doprovázení v Eurotopii je podpora náhradní rodiny, dítěte jí svěřené a jednotlivých členů celé rodiny.

Každá rodina má svého klíčového pracovníka, který je jí přidělen. Klíčový pracovník je sociální pracovník Eurotopie. Tento pracovník sepisuje s rodinou Dohodu o výkonu pěstounské péče. Klíčový pracovník rodině poskytuje požadované služby, nebo zajišťuje jejich poskytování externími pracovníky Eurotopie. Koordinuje služby, které jsou rodině poskytovány a úzce spolupracuje se sociálním pracovníkem OSPOD, který poskytuje sociálně-právní ochranu svěřenému dítěti.

Kvalifikační požadavky, osobnostní předpoklady a pracovní profily jednotlivých zaměstnanců pro výkon pověření k SPOD v oblasti NRP

Kvalifikační předpoklady

- **splnění odborné způsobilosti** pro poskytování SPOD pověřenými osobami dle § 49a zákona o SPOD
- **předpoklady k výkonu jednotlivých funkcí** (dle § 110 Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění)
- **plná svéprávnost**
- **bezúhonnost**
- **zdravotní způsobilost**

Osobnostní předpoklady

Jsou prověřovány při rozhovoru s ředitelkou organizace a koordinátorem pro oblast NRP (či jiným pověřeným pracovníkem). Za vhodné osobnostní předpoklady jsou považovány zejména: empatie, komunikativnost, adaptabilita, zodpovědnost, spolehlivost, schopnost samostatné práce i práce v týmu, flexibilita, kreati-

vita, odolnost vůči zátěži, schopnost a ochota se dále vzdělávat, schopnost identifikace s firemní kulturou, loajalita, schopnost práce na nekuřáckém pracovišti.

- **Podpora pěstounů** – pracovník, který rodinu doprovází, je v pravidelném osobním kontaktu (optimálně 1x měsíčně, minimálně 1x za 2 měsíce) s pěstouny. Pracovník reflektuje s pěstouny průběh výkonu náhradní rodinné péče, vývoj dítěte a jeho projevy, výchovné postupy, posiluje kompetence pěstounů, plánuje společně s nimi další služby pro dítě či celou rodinu. Řeší společně s pěstouny aktuální obtíže rodiny, ale pracuje s pěstouny také na dlouhodobých tématech, která pomáhají rozvoji dítěte a zvyšují kvalitu života rodiny (např. posílení vztahové vazby mezi Metodika doprovázení 7 dítětem a pěstouny, podpora identity dítěte, posílení sourozeneckých vztahů apod.).
- **Podpora dítěte** – pracovník mapuje potřeby dítěte a spolu s pěstouny hledá způsoby, jak potřeby ve všech oblastech vývoje co nejlépe naplnit. Podílí se tak na podpoře rozvoje dítěte. Pracovník, který rodinu doprovází, je v pravidelném osobním individuálním kontaktu (min. 1x za 2 měsíce) s dítětem. Zjišťuje jeho aktuální spokojenost, míru naplnění jeho potřeb, podporuje dítě ve vyjadřování jeho myšlenek, pocitů, přání, nejistot, potřeb. Zjišťuje aktivně názor dítěte a podílí se na zapojení dítěte do rozhodování o záležitostech, které se ho týkají. Podpora se týká všech dětí v rodině, přijatých i vlastních.

Pracovník poskytující službu doprovázení pracuje na základě pověření k výkonu sociálněprávní ochrany dítěte. Klíčový pracovník tedy kontroluje, zda pěstouni postupují při výkonu náhradní rodinné péče v souladu s Individuálním plánem ochrany dítěte (dále IPOD) a zda jsou tedy potřeby dítěte v rodině naplňovány. Kontroluje, zda rodina plní domluvené cíle spolupráce a dává pěstounům zpětnou vazbu týkající se efektivity spolupráce. Na základě potřeb rodiny stanovuje s pěstouny jejich vzdělávací plán, vytváří podmínky pro jeho plnění, kontroluje jeho realizaci. V případě ohrožení dítěte podniká klíčový pracovník potřebné kroky k zajištění bezpečí dítěte (viz kapitola Ohrožení dítěte). Minimálně 1x za 6 měsíců vypracovává zprávu o průběhu výkonu pěstounské péče, kterou předá sociálnímu pracovníkovi dítěte Oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Tato zpráva zhodnocuje průběh spolupráce rodiny, plnění dohodnutých cílů v IPOD, absolvované a dále plánované vzdělávání, využití respitních služeb, doporučení pro další spolupráci.

- **Podpora rodiny jako celku** – pracovník podporuje a oceňuje zdroje rodiny, přináší pěstounům i dětem možnost zpětné vazby, podporuje rodinu při společném hledání řešení problémů.

Profesionální role sociálního pracovníka popisuje velmi konkrétně Řezníček (1994), který uvádí jejich výčet:

- pečovatel,
- zprostředkovatel,
- učitel,
- poradce nebo terapeut,
- případový manažer,
- personální manažer,
- činitel sociálních změn.

Klíčový pracovník rodiny je v úzkém kontaktu s projektovým pracovníkem.

Kontakt dítěte s vlastní rodinou a dalšími důležitými osobami. Tato zakázka je řešena na základě IPOD dítěte a může být zkonkretizována např. takto:

a) Zmapování vztahů a kontaktů dítěte s vlastní rodinou a jinými důležitými osobami

V rámci této zakázky pracovník zjišťuje, jaké vztahy mělo dítě s různými členy své vlastní rodiny, s kým mělo v minulosti kontakt a jak tento kontakt probíhal, s kým má kontakt nyní. Zjišťuje se také, zda existoval v minulosti nějaký vztah mezi dítětem a některým členem rodiny (třeba i vzdáleným příbuzným), který by bylo možné dále rozvíjet. Mapuje se, zda existoval vztah dítěte k jiné důležité osobě, která není rodinným příslušníkem (kmoťr, sousedka, „teta“ v dětském domově, hostitelská rodina). Toto zmapování je součástí sběru informací do IPOD. Pokud mají však pěstouni nedostatek informací o minulosti dítěte, případně jsou informace hůře dostupné, může být v IPOD stanoven jako cíl tyto informace získat.

b) Zkontaktování pro dítě důležité osoby

Na základě zmapování situace se zjistí, že existuje osoba, se kterou mělo dítě důležitý vztah a že by bylo vhodné tento vztah rozvíjet. Pracovník spolu s pěstouny naplánuje, jak tuto osobu vhodně zkontaktovat (přes sociální pracovníci OSPOD, dopisem, emailem, telefonicky, ...). Na dalších schůzkách jsou jednotlivé kroky reflektovány a podle vývoje situace dále upravovány.

c) Příprava dítěte na kontakt

Podaří-li se navázat kontakt s osobou, se kterou je vhodné vztah dítěte podporovat, je třeba dítě na tento kontakt připravit. Tato zakázka se týká také situace, kdy příbuzný (nebo jiná osoba) projevila o kontakt s dítětem zájem a bylo zhodnoceno (ve spolupráci s OSPOD), že tento kontakt bude vhodný. Pracovník s pěstounem naplánují přípravu dítěte na kontakt, postupně reflektují jednotlivé kroky. Vhodné je zpravidla začít písemným, případně telefonickým kontaktem, teprve ve chvíli, kdy je na to dítě opravdu připravené, přejít ke kontaktu osobnímu.

d) Příprava pěstounů na kontakt dítěte s vlastní rodinou dítěte

I pěstouni musí být na kontakt dítěte s vlastní rodinou (nebo jinými osobami z minulosti dítěte) dobře připraveni. Pracovník s nimi probírá jejich očekávání, emoce, poskytuje prostor pro otázky a diskusi nad riziky kontaktu. Plánuje s pěstouny kroky k minimalizaci rizik. Podporuje je ve vhodných reakcích, nacvičuje s nimi způsob komunikace o tématech, které se kontaktem u dítěte zřejmě otevřou. Např.: Jak reagovat na otázky typu: „Proč mě mamka nechtěla?“ „Vezmou si mě rodiče teď zpátky?“ „Budu u vás moct zůstat?“, „Či teda jsem?“ Stejně jako se otevírají otázky u dítěte, napadají i pěstouny a pracovník musí být připraven s těmito otázkami pěstounů pracovat, reagovat na ně, nacházet spolu s pěstouny odpovědi. Např. „Když jsme před lety procházeli přípravou, říkali nám, že se nemusíme bát, že by se rodiče ozvali. A teď je to jinak, tohle jsme nečekali, jak to máme zvládnout?“, „Nevím, jestli dítě zvládnou podpořit, vždyť mu rodiče tak ublížili, copak je může mít rádo?“

e) Příprava příbuzných (jiných osob) na kontakt s dítětem

Také příbuzní musí být na kontakt dobře připraveni. Pracovník domlouvá zpravidla s pracovníkem OSPOD, kdo příbuzné na kontakt připraví. Pokud to nemůže udělat OSPOD, připravuje příbuzné klíčový pracovník pěstounské rodiny.

K této přípravě se uskuteční jedna nebo více samostatných schůzek pracovníka s příbuzným dítěte. Na těchto schůzkách pracovník s příbuzným dítěte probere důležitá témata pro zdárný průběh 24 kontaktu (očekávání příbuzného od kontaktů, vztah k dítěti, práce s emocemi, pravidla kontaktu atd.)

f) Zajištění kontaktu dítěte s vlastní rodinou (jinými důležitými osobami)

Pracovník může zajišťovat samotný průběh kontaktu. Spolu se všemi účastníky kontaktu vytváří Dohodu o kontaktu dítěte a rodiny.

g) Reflexe kontaktu dítěte s vlastní rodinou (jinými důležitými osobami)

Pracovník s pěstouny pravidelně reflektuje, jak se kontakt dítěte s důležitými osobami vyvíjí. Jaké jsou reakce dítěte před i po kontaktu, jak s nimi pěstouni pracují. Hledají společně cesty, jak dítě v kontaktu podpořit a jak kontakt nastavit tak, aby byl pro dítě skutečně přínosný. Podrobně jsou jednotlivé postupy práce klíčového pracovníka při zprostředkování kontaktu dítěte s vlastní rodinou popsány v samostatné kapitole.

6.2 Pracovník podporující biologickou rodinu (pilotní pracovník)

Pilotní pracovník rodiny je v úzkém kontaktu s doprovázejícím pracovníkem.

Práce pilotního pracovníka se zaměřuje především na:

- aktivní vyhledávání biologických rodičů, vlastní kontaktování,
- cílená individuální práce s klienty, vedení záznamů ke každému klientovi zvlášť,
- zprostředkování odborné pomoci pro dospělé i děti,
- zorganizování prvního kontaktu s biologickým rodičem včetně přípravy obou stran na kontakt, doprovázení při kontaktu,
- úzká spolupráce s klíčovými pracovníky NRP,
- využívání inovativních metod a nástrojů v terénní práci,
- vedení poradenství při potížích a nejasnostech v dalších kontaktech s biologickým rodičem,

- podpora vazeb rodiny se širším sociálním prostředím a činnosti vedoucí k této podpoře,
- nepřímé aktivity ve prospěch dítěte, dospělého (podpora při změnách, opatření v oblasti prevence, spolupráce s relevantními organizacemi, mapování zdrojů a podmínek, které ovlivňují nepříznivou situaci cílové skupiny),
- zprostředkování dalších asistovaných kontaktů,
- poradenská činnost zda hledat a jakým způsobem biologické rodiče,
- v zájmu cílové skupiny spolupracuje s relevantními organizacemi.

Schéma pozice pilotního pracovníka projektu

Schéma pozice doprovázejícího pracovníka pěstounské rodiny

6.2.1 Jaké jsou zdroje při hledání biologické rodiny

Pracovník má několik možností jak vyhledat biologické rodiče. Mezi nejčastější cesty při hledání patří:

- internetové servery, sociální skupiny,
- matrika,
- spis,
- Ministerstvo vnitra.

Internetové servery, sociální skupiny

K hledání lze využít nejpoužívanější sociální sítě (např. Facebook, Messenger, Whatsapp, Instagam a další).

Také lze hledat přihlášením či vstoupením do veřejných nebo soukromých skupin řešící problematiku hledání biologických rodičů (např. Hledám ztracené kontakty, kamarády, příbuzné, apod.).

Dalšími možnostmi jsou webové stránky Pošty pro tebe na ČT1.

Matrika

Hledání informací v matrice musí proběhnout za přítomnosti klienta. V úředních hodinách dojde pracovník s klientem na matriku a sdělí svou potřebu nahlédnout do svého zápisu. Namísto dojde k vyplnění žádosti a zaplacení poplatku. Poté lze nahlédnout do spisu a vytvořit si poznámky.

Hledat informace v matrice lze v místě narození klienta (Magistráty měst, Obecní úřady, matriční úřady ČR).

Matrika obsahuje několik údajů jako je jméno, datum narození, rodné číslo dotyčného, jména obou rodičů (pokud jsou oba uvedeni) a místo bydliště rodičů v době narození dítěte. Dále lze v matrice najít zaznamenané změny např. přihlášení k otcovství, osvojení, změna jména a příjmení. V záznamech nedochází k přepisu starých údajů.

Zákon o matrikách ze dne 2. 8. 2000, §25 říká, že dítě nad 12 let může samo nahlédnout do svého zápisu.

Spis

Pracovník může nahlédnout do spisu v případě jednání ve prospěch klienta, podáním písemné žádosti příslušného orgánu. Spis lze vyhledat v náležitém místě orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kde mohou být zaznamenány informace a další vodítka. Tyto informace můžou pracovníka dále nasměrovat k aktivnímu hledání a pochopení všech okolností.

Ministerstvo vnitra

Vyhledávání osob lze pouze přes oficiální žádost, formulář Ministerstva vnitra. Lze žádat o kontaktování hledané osoby. Do formuláře se vyplíší údaje o hledané

osobě, které doposud máme např. z matriky, rodného listu, apod. Ministerstvo vnitra má k dispozici náhled do systému a ví, kde má hledaná osoba trvalé bydliště, zda se odstěhoval do zahraničí nebo je zaznamenáno úmrtí a další. Ministerstvo vnitra hledanou osobu kontaktuje dopisem a předá kontakt na dotyčného, kdo hledá. Není však zaručeno, že se hledaná osoba ozve či si poštu vyzvedne.

Žádost na ministerstvo lze zaslat individuálně. K odeslání je nutno ověřit svůj podpis a zaplatit poplatek za kolek.

6.2.2 Zprostředkování kontaktu a informací o vlastní rodině dítěte

Zjišťování informací o minulosti dítěte a jejich zprostředkování dítěti. V rámci podpory utváření pozitivní identity dítěte pracuje pilotní pracovník spolu s doprovázejícím pracovníkem a rodinou na tom, aby dítě znalo informace o své minulosti. Při vypracovávání IPOD se může ukázat, že informace jsou nejasné nebo neúplné. Je tedy stanoven cíl tyto informace zjistit a zkompletovat. Informace o minulosti dítěte jsou zjišťovány ve spolupráci s OSPOD, případně jsou zkontaktovány instituce, ve kterých dítě nějakou dobu žilo. Informace o minulosti mohou být získány také od příbuzných dítěte, případně od dalších osob, které byly s dítětem v kontaktu.

U dítěte v pěstounské péči je důležité plánovat postup sociální práce, která respektuje práva a potřeby biologických rodičů i dítěte. Individuální plán má za cíl vytvořit podmínky pro dítě, které se co nejvíce podobají funkční rodině. Pokud se realizace nedaří, alespoň zachovat kontakt s biologickou rodinou. Jiná péče než péče náhradní rodiny (Klokánek, dětský domov, aj.). Ústavní výchova má být krajním řešením.

Plán spoluvytváří dítě, jeho blízcí, tj. rodiče, prarodiče, sourozenci, pěstouni, profesionálové (vychovatelé, učitelé, sociální pracovníci), popř. dobrovolníci. Koordinaci všech zúčastněných zajišťuje pilotní pracovník. Plánování může být prováděno formou případové konference. „Jde o setkání všech účastníků na jednom místě a ve stejný čas.“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 169). Tak dochází k interakci mezi účastníky a hledání možností společného řešení. Důležitá je pečlivá příprava. Výsledný individuální plán je možné podle aktuální situace rodiny měnit.

6.2.3 Inovativní metody a nástroje pro práci s cílovou skupinou

Pilotní pracovník se na základě stanovených metod a nástrojů snaží využívat a aplikovat nové inovace do praxe.

- **Aplikace zahraničních zkušeností**

Pilotní pracovník projektu bude šířit inovativní a nové postupy práce ze zahraničních zkušeností, proškolením dojde ke zvýšení odbornosti pracovníků projektu pro práci s cílovou skupinou. Lektori Stephen E. Buckbee, M.A.ED, Michael F. Dupont, M.A. (USA) jsou lektori s bohatými zkušenostmi se sociální prací, terapeutickou a lektorskou činností. Přístup, který používají, vychází z učení Virginie Satirové, jejímž byli žáky. Cílem školení je představení a aplikace základních principů sociální práce, které lze využít při práci s dětmi, mladými lidmi a rodinami. Představeno bude fungování rodiny jako systému, fungování a struktury chování dětí a mládeže.

- **Kniha života**

Pracovník v rámci aktivní spolupráce s rodinou se snaží vytvořit knihu života pro dítě během celého procesu pěstounské péče, biologickou rodinou, příbuzných a přátel.

Kniha života má za úkol pomoci dětem v náhradních rodinách vyrovnat se s přechodem od biologických rodičů k pěstounským a snáze přijmout jejich cestu.

Knihu lze vytvářet různými způsoby, uvážené fantazie, hromadné spolupráce nebo lze také využít předlohu oficiální knihy života, která vznikla z předlohy v Nizozemí a lze ji zakoupit na oficiálních webech.

- **Rodokmen**

Spolupráce na vytvoření rodinného rodokmenu dítěte. Zjišťování informací, vedení záznamů, ilustrací. Lze vytvářet individuálně dle vlastního uvážení nebo lze zakoupit vzor v podobě originální knihy „Strom života naší rodiny“. Kniha je velmi propracovaná, lze do ní zaznamenávat rodokmen a rodinou historii až od pátého kolene, ale zároveň všechny své příbuzné a potomky.

Lze zaznamenávat i zajímavé informace o životě včetně fotografií. Do knihy mohou zaznamenat i vzkaz osoby, kterých se rodokmen týká.

- **Participace dětí**

Slovo participace znamená vzájemný vztah, nejen právo dítěte, ale i závazek společné účasti dospělých na vztahu k dítěti. Pracovník projektu se aktivně snaží o vzájemnou participaci v celém rodinném systému, především vyvíjet a upevňovat vztah s biologickými rodiči. Pracovník působí jako prostředník mezi dítětem a biologickým rodičem, zprostředko-

vává kontakty, dohlíží na plnění a upevnění zodpovědnosti, aby docházelo k určitým úkonům, jako je například hovor biologického rodiče v době, kdy má dítě narozeniny a naopak. Dále může docházet k participaci v podpoře vlastní identity dítěte a udržování kontinuity v jejich životech.

Participace může být klíčovým prvkem v práci s cílovou skupinou.

- **Kids' Skills**

Další inovativní metodou, kterou lze ověřit v praxi je metoda Kids' Skills. Jedná se o způsob práce jak s dětmi, mladistvými, tak i s dospělými. Metoda je založena na práci s různými druhy problémů tvořivou hravou formou, efektivní nepatologizující spolupráci. Cílem je zvýšit rodičovské kompetence a pomoci rozšířit soubor způsobů, jak si poradit v obtížných výchovných situacích. Zdroj www.kidsskills.cz.

7 Spolupráce všech „okolo dítěte“ a jeho rodiny (rodin)

7.1 Rodinná konference

Rodinná konference je v podstatě rodinná rada. Schází se na ní široká rodina a další osoby, které hledají nejlepší řešení obtížné situace dítěte. Setkání je organizováno proto, aby to byla v první řadě samotná rodina, která může rozhodnout o budoucnosti svého dítěte.

Prostřednictvím **RODINNÝCH KONFERENCÍ** umožňujeme rodinám vyřešit složitou situaci dětí vlastními silami. Rozvíjíme a šíříme myšlenku tohoto přístupu mezi širokou veřejností.

Nabízíme a realizujeme RK pro rodiny s dětmi pružně a kvalitně rodinám v naší působnosti. Máme propracovaný systém informování o rodinných konferencích pro odbornou i širokou veřejnost. Jsme otevření a iniciujeme sdílení zkušeností a poznatků o rodinných konferencích s ostatními organizacemi. Usilujeme o to, aby RK byly běžně užívaným nástrojem v ČR a byl zaveden systém jejich financování.

Cíl

Laická i odborná veřejnost si uvědomuje nenahraditelný význam rodiny pro život dítěte, důvěřuje ve schopnost rodiny nalézt vlastní řešení složité situace a nabízí jí podporu a spolupráci.

Dílič cíle

1. Rodina převzala zodpovědnost za svoji situaci a řeší ji ve prospěch dítěte.
2. Dítě se zapojuje do řešení své situace v přirozeném prostředí se svými blízkými lidmi.
3. Odborná veřejnost důvěřuje rodině, že je schopna řešit své problémy.

4. Odborná veřejnost přijala rodinu jako experta na svůj život a uznává, že je rodina schopna řešit své problémy vlastními silami.
5. Veřejnost/rodina přijímá řešení svých problémů jako svoji zodpovědnost a nespolehá na péči státu.
6. Rodinné konference jsou vnímány jako přístup a právo rodiny na vlastní rozhodnutí, a ne jako ojedinělá metoda sociální práce.
7. V ČR funguje síť organizací, které realizují rodinné konference. Tyto organizace vzájemně spolupracují a pravidelně se setkávají.

7.2 Případové konference, setkání s „hlasem dítěte“

Snažíme se zavádět do praxe novou metodu, která umožňuje větší zapojení dětí do řešení situací, které se jich týkají. Hlavním cílem naší činnosti je spokojené dítě vyrůstající v rodině, kde jsou naplňovány jeho potřeby a cítí se v ní dobře.

Jedná se o přístup, kdy rodina, dítě a odborníci hledají společně řešení obtížné situace. Vycházíme z dnes již běžně využívaných **případových konferencí**, ale snažíme se rozšiřovat je o **přítomnost dítěte jako rovnocenného účastníka**.

Je prostředkem k zajištění toho, aby se dětem a jejich názorům naslouchalo a aby byly zapojovány do rozhodování o věcech, které se jich týkají. (Přestože se toto může zdát samozřejmostí, v praxi se tak vždy neděje a o dětech je někdy rozhodováno bez nich, nemohou tak vyjádřit svá přání a představy. Je to částečně způsobeno obavami, aby dítě nebylo vystaveno konfliktní situaci. Pokud se rodina s dětmi dostane do obtížné situace, řeší jí většinou jen dospělí).

Setkávání „okolo dítěte“ s hlasem dítěte.

Ne vždy dítě dokáže vyjádřit svůj názor a prosadit ho. Zejména, když je dítě mladší sociálně zdatné. V těchto případech dítě zastupuje osoba, která dítě zná a zná jeho přání a názory. Zpravidla to bývá doprovázející pracovník rodiny. Ten se snaží prosadit hlas dítěte v náhradní rodinné péči.

8 Místo dlouhého závěru

V každém příběhu, který v praxi řešíme a budeme řešit:

- víme, co je smyslem kontaktu – udržení vztahu (pro podporu identity) nebo návrat k rodiči,
- myslíme na „startovací čas“ pro vytváření vztahu dítěte k náhradnímu rodiči,
- svoláváme případovou nebo rodinnou konferenci,
- spolupracujeme s rodičem/příbuzným,
- spolupracujeme s pěstounem,
- zjišťujeme přání dítěte a pracujeme na jeho životním příběhu,
- plánujeme (kdo, co a do kdy udělá...),
- vyhodnocujeme, přehodnocujeme situaci,
- využíváme pravidelně intervize a supervize jako podporu a kontrolu naší práce.

Přirozenou potřebou dítěte je rodičovská láska - to, že se o dítě po narození starají rodiče. Uspokojují jeho základní biologické, psychické a sociální potřeby, milují ho, opatrují a hýčkají. Přirozené rodinné prostředí má pozitivní vliv na psychomotorický a psychický vývoj. Dítě potřebuje trvalou citovou vazbu, proto je důležité, aby nedocházelo k častým změnám prostředí a střídání pečujících osob. Základem je bezpečné prostředí a pevné hranice. Jen tak mohou děti získat pocit vnitřní jistoty a pocit, že se mají na koho spolehnout, nebo že okolní svět má svůj pevný řád.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

- Bechyňová, V., Konvičková, M.: Sanace rodiny, Praha, Portál 2011.
Bechyňová, V.: Případové konference, Praha, Portál 2012.
Bowlby.: ATTACHMENT AND LOSS: Retrospect and Prospect, 1982
Havrdová, Z.: Kompetence v praxi sociální práce, Praha, Osmium 1999.
Kopřiva, K.: Lidský vztah jako součást profese, Praha, Portál 2013.
Matějček a kol.: Náhradní rodinná péče, Praha, Portál, 1999
Matoušek, O. a kol.: Základy sociální práce, Praha, Portál 2012.
Matoušek, O. a kol.: Metody a řízení sociální práce, Praha, Portál 2013.
Matoušek, O., Pazlarová, H.: Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, Praha, Portál 2010.
Prekopová, J.: Pevné objetí, cesta k vnitřní svobodě, Praha, Portál, 2009.
Řezníček, I.: Metody sociální práce, Sociologické nakladatelství, 1994
Rieger, Z., Vyhnálková, H.: Ostrov rodiny, Hradec Králové, Konfrontace 1996.
Satirová, V.: Kniha o rodině, Praha, PRÁH 1994.
Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese, Praha, Portál 1999.
Vybíral, Z.: Psychologie lidské komunikace, Praha, Portál 2000.

Ústava ČR

Listina základních práv a svobod

Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Interní metodiky a materiály EUROTOPIA.CZ, o.p.s.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

*Metodický materiál vznikl v rámci projektu „IMP- Inovace metodických postupů“,
reg. číslo: CZ.03.2.X/0.0/0.0/17_076/0011499.*

Tento projekt je podpořen z Evropského sociálního fondu v rámci OPZ a ze státního rozpočtu ČR.